

NÁLEZ KULTOVNÍHO OBJEKTU Z KVĚTNICE, OKR. PRAHA-VÝCHOD

Jaroslav Špaček – Jan Bouzek – Drahomír Koutecký –
René Kyselý – Milan Stloukal

ÚVOD (JŠ)

Květnice, ještě donedávna malá obec ležící ve střední části okresu Praha-východ, neuniká od roku 2002 téměř denní pozornosti archeologů. V této lokalitě, dříve známé spíše pouze skrovnými pozůstatky středověkého hradu, od uvedeného roku zajišťuje Městské muzeum v Čelákovicích v rámci rozsáhlé výstavby nových obytných zón záchraný archeologický výzkum. Během dosavadního výzkumu, finančně zajišťovaného z prostředků soukromých investorů, státu a Středočeského kraje, se zde dosud podařilo postupně odhalit a zdokumentovat již více než 1600 archeologických objektů z období neolitu až raného novověku. Toto polykulturní naleziště v sobě skrývalo rovněž větší počet knovízských sídlištních objektů, mezi nimiž byl v dubnu 2005 předmětem našeho výzkumu i objekt č. 312, který charakterem a bohatostí svého obsahu vybočoval z běžných sídlištních situací (*Špaček – Snitilý 2006*).

Vzhledem k tomuto neobvyklému nálezu bylo v laboratoři muzea upřednostněno zpracování jeho obsahu (*obr. 1; 2*) a předběžné výsledky byly laické i odborné veřejnosti již v roce 2006 po dobu pěti měsíců prezentovány na výstavě v čelákovickém muzeu (*obr. 3; Špaček 2006*).

Níže popsané nálezy jsou zapsány do sbírek Městského muzea v Čelákovicích pod přír. č. 52/2005 a uloženy v jeho archeologické sbírce pod inv. č. A 235681–235769, A 235772–235939 a v přírodovědné sbírce pod inv. č. P 96521–96522. Antropologický materiál byl předán do antropologického oddělení Národního muzea.

LOKALIZACE A CHARAKTERISTIKA NALEZIŠTĚ (JŠ)

Katastrální území obce Květnice se zkoumanou lokalitou leží nedaleko města Úvaly a je vzdáleno cca 15 km východně od Prahy. Naleziště s předmětným objektem, ohraničené při severní straně Sibřinským potokem a na opačné straně říčkou Výmolou, se nachází v severovýchodní části extravilánu obce v poloze „Za mlýnem“ na ppč. 695/388 a je součástí mírného, jihovýchodním směrem klesajícího svahu (*obr. 4*). Jeho povrch s nadmořskou výškou kolem 269 m byl krytý drnem, pod ním následovala hnědá vrstva hlíny se světlejším podorničím o celkové mocnosti 25–30 cm, do kterého již zasahovala většina archeologických objektů. Podloží celého zkoumaného prostoru tvoří převážně zvětralá břidlicová skála, místy vystupuje žlutá spraš s příměsí písku.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI (JŠ)

Zkoumaný objekt, náležející již do mladší doby bronzové a vybočující svou výplní z řady běžných sídlištních objektů, byl zaplněn rozbitou knovízskou keramikou z několika desítek nádob. Z jeho obsahu byly získány i četné zlomky a několik částí lidských koster, zvířecí kosti, drtidlo, zlomky mazanice, uhlíky a jiné.

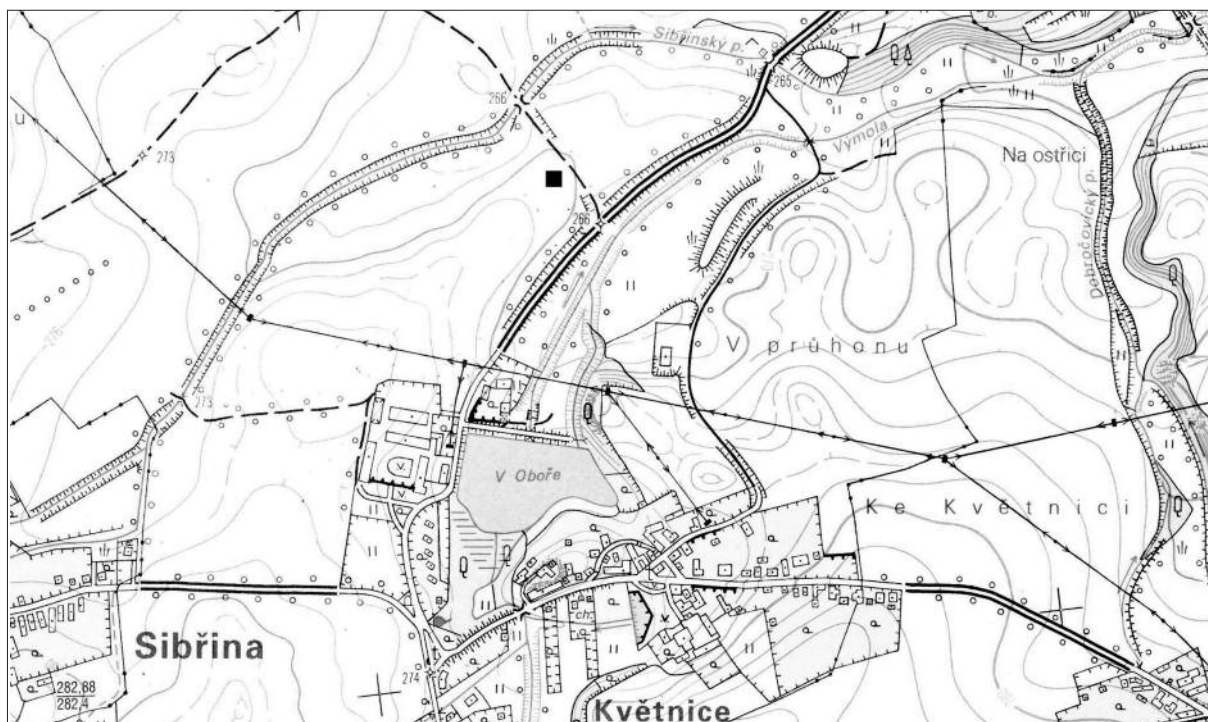
Téměř kruhová jáma, evidovaná jako obj. č. 312, s mírně šikmými, ke dnu se místy rozšiřujícími stěnami, dosahovala průměru cca 150 cm a ve svém středu dno, nepatrně zaoblené, hloubky 65 cm od odhummusované úrovně. Již po odstranění hlinité vrstvy podorničí naznačoval povrch objektu zvláštnost svou výplní, kterou tvořily na sebe kladené, poměrně velké keramické střepy z nádob (*obr. 5*) a v jeho západní

Obr. 1.–2. Květnice.
Pracovnice laboratoře při
restaurování nádob z obj.
č. 312. Foto J. Špaček

Obr. 3. Pohled do výstavního
prostoru muzea na soubor
restaurovaných nádob,
prezentovaných na výstavě
v čelákovickém muzeu r. 2006
Foto J. Špaček

Obr. 4. Květnice. Výřez z mapy s označením místa nálezu obj. č. 312

polovině větší propálený mazanícový útvar. Zpočátku přicházely v úvahu i různé interpretace objektu. Mohlo jít o běžnou zásobní jámu druhotně využitou pro odpadní účely, v jiné variantě díky přítomnosti několika větších kusů mazanice přicházela v úvahu případně zaniklá pec na keramiku a nebyl vyloučen ani žárový pohřeb.

Při snímání pokračující vrstvy keramických střepů se ve výplni objevovaly četné drobné uhlíky a menší i větší volně ložené kusy mazanice, ale i zlomky ohořelých i neohořelých zvířecích a lidských kostí. Pod touto vrstvou se téměř ve středu objevila hrana okraje keramické nádoby o průměru cca 25 cm (obr. 6). Postupně byla plocha preparována a snižována až na úroveň dna této téměř nepoškozené, asi 20 cm vysoké nádoby – okřínu a z celé její okolní plochy byly vybrány desítky dalších střepů, převážně z velkých nádob – zásobnic, včetně kousků mazanice a zlomků kostí (obr. 7). Zároveň byly odkryty střepy ze dvou větších, nejspíše na místě rozbitých amforovitých nádob (obr. 8). Jedna přibližně v severovýchodní a druhá v jihozápadní části objektu a o něco níže při stěně, v jeho východní části, byl mezi kusy mazanice nalezen patrně jen pohozený malý koflík s páskovým ouškem (obr. 9). Po zdokumentování byl okřín i s výplní převezen do laboratoře muzea k proplavení.

Při pokračující preparaci objektu se ukázala jeho zvláštní úprava. Kusy střepů z velkých nádob byla obložena kolem dokola celá stěna objektu a k nim v severní části přiléhalo na kratší bok postavené kamenné drtidlo o rozměrech cca 45×30 cm. Následně snímané vrstvy obsahovaly opět střepy převážně z velkých nádob a občas se mimo mazanice ve výplni vyskytovaly další zlomky nebo části ohořelých i neohořelých lidských kostí. Tato výplň téměř jedolitého charakteru pokračovala až ke dnu, pouze místy byla patrnější propálená místa s kumulací drobných uhlíků. Po odstranění velkých střepů a drtidla, tvořících obložení stěn objektu (obr. 10), byly při dně v jeho severní části odkryty ve zvláštní poloze uložené lidské kosti nedospělého jedince. Jednalo se o část partie hrudníku tvořenou několika při sobě ležícími žebry, část pánevní a křížové kosti s odlomenou částí kosti stehenní a za nimi uloženou pokrčenou levou horní končetinu včetně lopatky (obr. 11). Vpravo od těchto kosterních pozůstatků byly při stěně odkryty místy ohořelé zlomky lidské lebky, vlevo pak při stěně ležela neohořelá část týlní kosti. Odkrytá situace plně nasvědčuje tomu, že v době uložení do jámy muselo žebra, část pánevní partie i dlouhé kosti pravé horní končetiny včetně lopatky držet vazivo pohromadě a že uložení těchto kostí do jámy bylo provedeno ještě před jejím vyplněním rozbitými nádobami.

Obr. 5. Květnice.
Vypreparovaná horní vrstva
obj. č. 312. Foto J. Špaček

Obr. 6. Květnice. Pohled na
obj. č. 312 po sejmutí horní
vrstvy keramických střepů.
Ve středu byl odkryt okraj
nádoby. Foto J. Špaček

Obr. 7. Květnice. Při sejmutí
další vrstvy byl odkryt celý
okřín. Foto J. Špaček

Obr. 8. Květnice. Pod vyjmutým okřínem pokračovala vrstva keramických střepů.
Foto J. Špaček

Obr. 9. Květnice. Detail nalezeného koflíku, nádoba č. 29. Foto J. Špaček

Obr. 10. Květnice. Severní část obj. č. 312 se stěnou obloženou keramikou a drtidlem. Foto J. Špaček

Obr. 11. Květnice. Levá horní končetina nedospělého jedince nalezená za obložení z keramických střepů. Foto J. Špaček

Obr. 12.–13. Květnice. Proplavování obsahu okřítnu z obj. č. 312. Foto J. Špaček

Obr. 14. Květnice. Žárem deformované části amforovité zásobnice č. 42. Foto J. Špaček

Obr. 15. Květnice. Rekonstruovaná, žárem deformovaná zásobnice č. 10. Foto J. Špaček

V laboratoři se po odplavení vrchní hlinité vrstvičky z vyzvednutého okřínu proti očekávání ukázalo, že celý vnitřek nádoby mimo hlíny vyplňuje jen množství různě narovnaných větších i menších střepeň z rozbitých nádob a několik drobných kousků mazanice (obr. 12; 13). Dále byly z proplavované výplně získány drobné uhlíky, žárem prošlý oblázek s ohlazenou hranou, nespálený zlomek menšího žebra a ode dna výplně nádoby jeden celý opálený a druhý ve fragmentech přepálený zvířecí prstní článek. Tato skutečnost prokazatelně dokládá, že nádoba pro uložení žárového pohřbu použita nebyla.

Na značné části již při vyzvedávání keramického inventáře byly patrné stopy po druhotném, vysokým žárem způsobeném přepálení, které se projevilo na četných střepech různým stupněm jejich deformace (obr. 14; 15). Tím bylo značně ztíženo i jejich laboratorní zpracování.¹

ZÁVĚR (JŠ)

Na závěr lze shrnout, že v objektu č. 312 datovaném do období knovízské kultury, který tvořila téměř kruhová jáma hluboká cca 65 cm, byly uloženy 2 celé a ve střepech přes 40 typově a velikostí různých nádob, z nichž nejvyšším počtem 17 kusů jsou zastoupeny amforovité zásobnice. Do objektu bylo také uloženo

¹ Za kvalitně odvedené laboratorní zpracování a provedení náročných rekonstrukcí keramického inventáře z obj. č. 312 patří uznání pracovním laboratoře čelákovického muzea.

jedno celé a zlomek dalšího kamenného drtidla. Na několika místech zjištěná silná koncentrace uhlíků a stopy po velkém žáru svědčí o lokálních ohních. Z různých míst v objektu byly získány nespálené i ohořelé zlomky a drobné zvířecí kosti. Neobvyklým nálezem ze sídlištních situací však je značný počet nespálených i ohořelých lidských kostí či jejich částí, které náležely jak nedospělým, tak dospělým jedincům. Pozoruhodným však zůstává nález ve zvláštní poloze uložených kostí z několika částí těla nedospělého jedince při dně u stěny v severní části objektu, před kterými bylo mimo velkých střepů ze zásobnic uloženo výše zmíněné kamenné drtidlo. Při odkryvu objektu všechny zjištěné skutečnosti, jako uložení částí těl, opálené i neopálené zlomky kostí a rozbitých lidských lebek, stopy po ohních a v neposlední řadě na střed povrchu objektu uložení okřínu zcela vyplněného zlomky nádob, nám dovolují klást objekt mezi kultovní s rituálními stopami, které můžeme nejspíše pokládat za projev kanibalismu.

POPIS NÁLEZŮ (DK)

Soubor keramiky (*obr. 16–26*) představuje převážně celé nádoby (41 kusů), okrajových nebo zdobených částí a zlomků bylo 47 kusů a nevýrazných zlomků ze stěn 137 kusů. Spleené nádoby jsou těchto typů: vejčité hrnce se 2 uchy (3 ks), bez uch (2 ks), mísovitě koflíky s uchy (4 ks), koflíček s uchem (1), různé amforovitě zásobnice (17 ks), amfory bezuché s vysokými hrdly (7 ks), menší amfory se 2 uchy (2 ks), okříny (3 ks), hluboké mísy s jedním dochovaným uchem (1 ks) a se 4 uchy (1 ks). Za popisem je vždy uvedeno inventární číslo, pod kterým je předmět uložen ve sbírkách čelákovického muzea.

Nádoby

1. Velká amforovitá zásobnice s odsazeným hrdlem a plastickou páskou s důlky, p. šedohnědý, svisle přihlazovaný; v. 510 mm, o. oválný, deformovaný 495×428 mm – A 235705, *obr. 16:1*.
2. Velká amforovitá zásobnice s plastickou páskou na rozhraní hrdla a výdutě, s důlky též na okraji, p. hnědý; v. 493 mm, Ø o. 480 mm – A 235703, *obr. 16:2*.
3. Velká amforovitá zásobnice zdobená na rozhraní hrdla a výdutě plastickou páskou s důlky, důlky i na okraji, p. hnědočerný, na výduti svisle prstovaný; v. 490 mm, Ø o. 490 mm – A 235704, *obr. 16:3*.
4. Velká baňatá amforovitá zásobnice se zaobleným lomem na výduti, hrdlo ostře odsazené a okraj vytažený, p. hnědý, výduť svisle prstovaná; v. 505 mm, Ø o. 443 mm – A 235706, *obr. 17:4*.
5. Velký amforovitý hrnek s odsazeným hrdlem, na vyhnutém okraji oválné důlky, p. šedohnědý, na výduti svisle prstovaný; v. 370 mm, Ø o. 290 mm – A 235694, *obr. 17:5*.
6. Amforovitá zásobnice s odsazeným hrdlem a vyhnutým okrajem, p. šedohnědý, na hrdle vodorovně a na výduti svisle prstovaný, na okraji 4 oválné laloky; v. 403 mm, Ø o. 340 mm – A 235700, *obr. 17:6*.
7. Velká baňatá amforovitá zásobnice s plastickou páskou s důlky na rozhraní hrdla a výdutě, další důlky na okraji, p. šedý, na hrdle vodorovně a na výduti svisle prstovaný; v. 490 mm, Ø deform. o. 415 mm – A 235722, *obr. 18:7*.
8. Část výdutě amforovité zásobnice, p. žlutý, zdobený svislým prstováním a tmavě hnědými svislými pásy; z. v. 280 mm – A 235720, *obr. 18:8*.
9. Kresebná rekonstrukce velké amforovité zásobnice, okraj vytažený, p. uvnitř světle žlutý, vně šedý, zdobený svislým prstováním; v. cca 408 mm – A 235721, *obr. 19:9*.
10. Baňatá rekonstruovaná, žárem deformovaná amforovitá zásobnice, okraj vytažený, p. šedohnědý, svisle prstovaný; v. 455 mm – A 235718, *obr. 15; 19:10*.
11. Rekonstruovaná, žárem silně deformovaná amfora s odsazeným hrdlem, nese stopy prstování, p. šedohnědý; z. v. 390 mm, Ø o. cca 380 mm – A 235719, *obr. 19:11*.
12. Široká, středně velká amfora, výduť zploštělá, hrdlo odsazené, okraj vyhnutý, na podhrdlí zdobená pásem žlábků – kanelur a na vlastní výduti čtyřmi prsovitými vypnulínami, p. šedohnědý; v. 370 mm, Ø o. 343 mm – A 235702, *obr. 20:12*.
13. Malá amforovitá zásobnice s odsazeným hrdlem, na vyhnutém okraji nehtové vrypy, p. žlutohnědý, na hrdle vodorovně a na výduti svisle prstovaný; v. 322 mm, Ø o. 230 mm – A 235697, *obr. 20:13*.
14. Středně velká široká amfora, hrdlo odsazené a zúžené, okraj olámaný, zdobená na podhrdlí vodorovným pásem kanelování, nade dnem prstovaný pás, p. hnědý až šedočerný, hlazený; v. 349 mm – A 235696, *obr. 20:14*.

15. Menší amforovitá zásobnice s vyhnutým hladkým okrajem, p. světle hnědý až šedohnědý se zbytky svislého prstování; v. 312 mm, Ø o. 248 mm – A 235699, *obr. 20:15*.
16. Menší amforovitá zásobnice s odsazeným hrdlem a vytaženým okrajem, na výduti „zdobená“ svislými hnědými tmavšími pásy, jinak p. žlutý; v. 321 mm, Ø o. 250 mm – A 235698, *obr. 20:16*.
17. Malá amforovitá zásobnice s odsazeným hrdlem, okraj vodorovně vytažený, na výduti zdobena mělkou svislou kanelurou, p. hnědočerný; v. 372 mm, Ø o. 345 mm – A 235701, *obr. 20:17*.
18. Středně vysoká amfora, hrdlo vyšší zúžené, zdobena na výduti širokou mělkou kanelurou, p. šedý až šedohnědý, leštěný; v. 405 mm, Ø o. 194 mm – A 235713, *obr. 21:18*.
19. Amfora, hrdlo vyšší zúžené, na výduti místy patrná mělká svislá kanelura, p. šedohnědý, leštěný; v. 454 mm, hrdlo deformované téměř do oválu 212×170 mm – A 235709, *obr. 21:19*.
20. Amfora, hrdlo vyšší zúžené, výduť stlačená, p. žlutý, na výduti zdobený řídkou kanelurou; v. 432 mm – A 235712, *obr. 21:20*.
21. Vyšší amfora, hrdlo zúžené, p. cihlově žlutý až šedý, zdobený na podhrdlí pásem žlábků a na výduti svislou širokou kanelurou; v. 474 mm – A 235708, *obr. 21:21*.
22. Středně vysoká amfora, na výduti zdobena širokou kanelurou, nade dnem pás vodorovného prstování, p. tmavě hnědý až šedočerný, leštěný; v. 410 mm, Ø o. 180 mm – A 235714, *obr. 22:22*.
23. Středně vysoká amfora, na výduti zdobena širokou kanelurou, nade dnem pás vodorovného prstování, p. světle hnědý až šedočerný, leštěný; v. 415 mm, Ø o. 711 mm – A 235711, *obr. 22:23*.
24. Středně vysoká amfora, hrdlo zúžené, p. žlutý až šedý, zdobený třemi prsovitými vypnulínami na horní části výduti; v. 410 mm, Ø o. cca 185 mm – A 235710, *obr. 22:24*.
25. Amforka se dvěma uchy na rozhraní hrdla a výduti, okraj hrdla chybí, p. hnědý, na výduti popraskaný žárem, mělká svislá kanelura; z. v. 201 mm – A 235707, *obr. 22:25*.
26. Amforka se dvěma uchy na rozhraní hrdla a výduti, p. šedočerný skvrnitý, leštěný, výduť svisle kanelovaná; v. 223 mm, Ø o. 123 mm – A 235683, *obr. 22:26*.
27. Velká široká amforovitá mísa se čtyřmi uchy při okraji, p. šedohnědý, na hrdle vodorovně a na výduti svisle prstovaná, na okraji oválné důlky; v. 510–560 mm, Ø o. 805 mm – A 235695, *obr. 23:27*.
28. Široká nízká amforovitá mísa s uchem pod okrajem, na protilehlé doplněné straně ucho chybí. Na hrdle nese vodorovně a na výduti svisle tmavě hnědé pásy, p. šedohnědý; v. 220 mm, Ø o. 405 mm – A 235691, *obr. 23:28*.
29. Malý rozevřený koflíček s velkým uchem, p. světle hnědý; v. 62 mm, Ø o. 91 mm – A 235690, *obr. 24:29*.
30. Část hluboké amforovité mísy s uchem, na okraji oválné důlky, povrch šedočerný přihlazovaný; z. v. 265 mm – A 235716, *obr. 24:30*.
31. Rozevřený, žárem popraskaný koflík s uchem při okraji, p. hnědý až šedý, hladký; v. 124–138 mm, Ø o. 237 mm – A 235686, *obr. 24:31*.
32. Menší okřín s ostrým lomem, výduť vodorovně prstovaná, p. šedožlutý až černý skvrnitý; v. 205 mm, Ø o. 260 mm – A 235684, *obr. 24:32*.
33. Středně velký zaoblený okřín, horní část zúžená, p. žlutý až hnědočerný, leštěný; v. 276 mm, Ø o. 250 mm – A 235692, *obr. 24:33*.
34. Velký široký okřín, lom zaoblený, pod lomem 3 vodorovné žlábků – kanelura, p. šedohnědý, hladký; v. 362 mm, Ø o. 370 mm – A 235693, *obr. 24:34*.
35. Bezuchý vejčitý hrnek, p. šedohnědý, svisle prstovaný; v. 274 mm, Ø o. 220 mm – A 235715, *obr. 24:35*.
36. Mísovitý koflík s uchem, na uchu žlábků, p. šedý až hnědý skvrnitý, leštěný; v. 132–152 mm, Ø o. 232 mm – A 235685, *obr. 25:36*.
37. Vejčitý hrnek se dvěma uchy, jedno odlomeno, p. světle šedohnědý, svisle přihlazovaný; v. 180 mm, Ø o. 144 mm – A 235687, *obr. 25:37*.
38. Štíhlý vejčitý hrnek se dvěma uchy, p. světle šedohnědý, svisle prstovaný; v. 250 mm, Ø o. 200 mm – A 235689, *obr. 25:38*.
39. Hlubší rozevřený koflík s uchem, p. hnědý až šedočerný, leštěný; v. 143 mm, Ø o. 222 mm – A 235681, *obr. 25:39*.
40. Mísovitý koflík s uchem, okraj vyhnutý, p. žlutohnědý, leštěný; v. 134 mm, Ø o. 210 mm – A 235682, *obr. 25:40*.

41. Baňatý vejčitý hrnek se dvěma uchy, na okraji oválné vrypy, p. šedohnědý, svíslé prstované; v. 232 mm, Ø o. 192 mm – A 235688, *obr. 25:41*.

42. Dvě části a dno rekonstruované, silně žárem deformované baňaté amforovité zásobnice s odsazeným hrdlem, okraj vytažený se šikmými oválnými důlky, s plastickou páskou s důlky na rozhraní hrdla a výdutě, p. žlutohnědý až hnědošedý, na hrdle vodorovně a na výduti svíslé prstované; Ø o. cca 500 mm – A 235717, *obr. 14*.

Výběr zlomků keramiky

1. Zl. hrdla hrnce zdobený svíslým prstováním, p. světle hnědý – A 235724, *obr. 26:1*.

2. Zl. okraje hrnce s důlky, p. světle šedý až šedočerný – A 235751, *obr. 26:2*.

3.–4. Dva zlomky výdutě nádoby zdobené hlubší rýhou, p. šedý – A 235927 A, B, *obr. 26:3–4*.

5. Zl. hrdla amfory, p. šedočerný skvrnitý, hladký – A 235738, *obr. 26:5*.

6. Část profilu hrdla hrnce s vyhnutým okrajem, p. šedý – A 235730, *obr. 26:6*.

7. Profil horní části koflíku, p. tuhovaný – A 235736, *obr. 26:7*.

8. Profil horní části koflíku, p. tuhovaný, otřelý – A 235735, *obr. 26:8*.

9. Zl. okraje koflíku nebo misky, uvnitř na okraji šikmé tordování, p. žlutý, uvnitř tuhovaný – A 235732, *obr. 26:9*.

10. Zl. výdutě nádoby se stopami zdobení žlábků, p. žlutý, uvnitř šedý – A 235761, *obr. 26:10*.

11.–12. Zl. části hrdla s podhrdlím zdobeným vodorovnými žlábků, p. žlutý až hnědočerný – A 235760 A, B, *obr. 26:11–12*.

13. Zl. pohárku zdobený na hrdle mělce rytou, několikanásobnou klikatkou, p. žlutý – A 235915, *obr. 26:13*.

ZHODNOCENÍ K NÁLEZU JÁMY S KNOVÍZSKOU KERAMIKOU (JB)

Všechny keramické tvary z jámy v Květnici tvoří pozoruhodně jednotný soubor. Všechna bezuchá osudí jsou typická pro fázi K III, z malých amforek s uchy stojí jedna už na hranici K III a K IV. Zdobené zásobnice č. 12 a 14 jsou také typické pro fázi III, jakož ve svém celku i velký soubor zásobnic prstovaných. Vysoké zásobnice lze jen obtížně datovat, ale také nevybočují z tvarosloví této fáze, podobně jako květináče č. 37, 38 a 41 a vysoký esovitý koflík č. 31. Z okřínů by č. 32 patřilo ještě do fáze K II, ale 33–34 jsou typické pro fázi K III. I vysokou mísu č. 30 lze nejlépe zařadit do K III. Jednoduché konické koflíky se dosud jemnější klasifikaci brání; ovšem ani u nich nic nemluví proti zařazení do K III. Z průvodního střepového materiálu č. 13 podle ilustrace působí dojmem, že jde o příměs z doby štítarského stupně, ale osudí č. 11–12, okřín (či osudí) č. 8 a zlomky amforovitých zásobnic č. 2 a 8 jsou také dobře zařaditelné do téže fáze jako celé nádoby. Takový bohatý keramický soubor má v širším kontextu obdoby snad jen v pozdně mohylovém keramickém depotu z Horních Počápel (*Bouzek – Sklenář 1987; Sklenář 1966*); soubor z Prahy-Modřan (*Kovářík 1979*) je co do tvarového bohatství menší.

Soubor keramiky tvoří tedy reprezentační celek fáze Knovíz III; srovnatelných tak bohatých souborů není mnoho (srov. pro ně *Bouzek 1958, 370–375; 1963, 97–101; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 89–91*). Kromě skvělého a vzorového souboru rané knovízské keramiky přináší ovšem soubor dva další podněty. Jednak místem nálezu; dokládá existenci knovízské kultury již od této fáze jako plně rozvinutou při východní hranici jejího rozšíření, kde v předchozí fázi K II došlo k určitému zásahu lužické kultury (naposledy *Vokolek 2003*; srov. *Bouzek 1963; 1969; 1987; 2006*) – poté, co bylo dobyté české střední Polabí (srov. *Velim: Hrala – Šumberová – Vávra 2000; Vávra – Štastný 2004; Peter-Röcher 2005*). Lužické tvary nejsou v souboru vůbec zastoupeny a jejich absence potvrzuje, že v době K III byla i na východ od Prahy knovízská kultura stabilní entitou, na rozdíl od sousedního Československa a Kouřimska (*Hrala 1996; Jiráň 1993; 1996; Jiráň – Rulř – Valentová 1987*).

Druhým podnětem k zamyšlení je soubor celých nádob sám. Jde o tzv. keramický depot, fenomén zkoumaný v poslední době znovu řadou badatelů (*Bouzek – Sklenář 1987; Palátová – Salaš 2002*). Jako takový představuje finální fázi nějakého rituálního aktu. Je uložen v zásobní jámě tvaru typického pro obilnice (pro klasifikaci srov. *Bouzek – Koutecký 1964*). Většina depotů konce střední a mladé doby bronzové obsahuje množství malých picích nádobek a lze je spojit s libacemi a s picími oběťmi, obvyklými především při přísežném rituálu (*Bouzek – Sklenář 1987; Kovářik 1979; Smrž 1977; 1981; Bouzek – Koutecký 1980*). Nízké

misky z depotu v Kněževsi (*Smejtek 2006*) nepovažuje autor za vhodné k pití pro jejich plochost, ale i v jiných oblastech jsou nízké fiály také nádobami k libacím, takže bych i tento depot připojil k předchozím.

V jiných případech jde ovšem o oběti spíše jídla než tekutin (*Horst 1977*) a takové jsme srovnávali s řeckými thesmoforiemi (*Bouzek – Koutecký – Kruta 1991a*, 152–155; *1991b*, 173–175). V Květnici jde o daleko větší počet velkých zásobních nádob než v Chabařovicích, a i vzhledem k uložení v jámě tvaru obilných jam se jedná o složitější obřady, patrně spojené i s antropofagií, jak naznačuje ve svém příspěvku J. Špaček.

ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK O NÁLEZU LIDSKÝCH KOSTÍ V KVĚTNICI (MS)

V roce 2005 byl výzkumem Jaroslava Špačka odkryt v Květnici (okr. Praha-východ) mimo jiné i knovízský kultovní objekt č. 312, v němž byly nalezeny i lidské kosti. Antropologické nálezy byly dodány začátkem června 2008 do antropologického oddělení Národního muzea. Po jejich prozkoumání je možno konstatovat, že nález obsahuje:

1. Několik žeber, kosti levé horní končetiny (lopatka, klíční kost, pažní kost a předloketní kosti), šest hrudních obratlů, zlomky levé pánevní a levé stehenní kosti nedospělého člověka, zemřelého asi ve věku 13–14 let. Podle přiložené fotografie je pravděpodobné, že část těchto pozůstatků (lopatka, pažní kost a předloketní kosti, pánevní a stehenní kost) byla uložena do země nedlouho po smrti, když je ještě držely pohromadě měkké části.

2. Levá polovina lebky mladého člověka. Je zachována temenní, spánková a lícní kost, část kosti čelní. Lebka je celkově gracilní, je tu malý bradavkový výběžek, lebeční švy jsou otevřené. Může jít o lebku mladé ženy, ale není zcela vyloučeno, že jde o pozůstatky ještě nedospělého člověka. Příslušnost tohoto nálezu k výše uvedeným kostem končetin nelze vzhledem k stavu zachovalosti zcela vyloučit, ale není pravděpodobná. V levé šupině spánkové je 20 mm dlouhá a 2–3 mm široká štěrbina s ostrými okraji; jde zřejmě o nezhojený zásek ostrým předmětem. Okraje celého tohoto nálezu jsou vesměs odlámané, nejsou zde stopy žádných zásehů, ale na druhé straně určitě nejde o změny, k nimž by došlo až po uložení nálezu do země.

3. Zlomky lebky, lopatka, klíční kost, pažní kost a předloketní kosti z levé strany, pravá stehenní a hloenní kost dítěte, zemřelého ve věku 2–3 roky. K tomuto nálezu mohou patřit také zlomky žeber a obratlů; zde je zajímavý zejména nález zlomků tří krčních a dvou hrudních obratlů (C 2–4 a Th asi 1–2), přičemž na obloucích 3. a 4. krčního a 1. a 2. hrudního obratle pozorujeme vrozený srůst v oblouku.

4. Zlomky obratlů několika osob, dospělých i nedospělých.

5. Z části opálené zlomky lebek nejméně čtyř dalších osob, většinou dospělých, ale i nejméně jedné nedospělé.

V kultovním objektu č. 312 v Květnici byly nalezeny pozůstatky nejméně šesti osob. Většina zde nalezených kostí je v tak fragmentárním stavu, že neumožňují přesné určení a už vůbec ne určení, které zlomky k sobě patří. Proto je také nemožné zjistit počet osob, části jejichž koster zde byly nalezeny. U prvních tří položek jde o nespálené pozůstatky, u dalších dvou jsou to pozůstatky nespálené, ale zčásti opálené. Rozhodně však v žádném z vyjmenovaných nálezu nejde o kompletní kostru. I když intencionální zásah je jistý jen v případě záseku do spánkové kosti u položky č. 2, je zcela jasné, že do tohoto objektu byly záměrně uloženy pouze části koster (či těl) několika osob.

ZVÍŘECÍ NÁLEZY Z OBJEKTU Č. 312 Z VÝZKUMU V KVĚTNICI (RK)

V objektu 312 z lokality Květnice (okr. Praha-východ; výzkum J. Špaček, 2005, ppč. 695/388; mladší doba bronzová) byl nalezen nevelký osteozoologický soubor. Zoologickou a anatomickou determinací nálezů (celkem 42 kostí nebo fragmentů; 151 gramů) ukazuje *tab. 1*. Jde většinou o fragmenty, jen v případě tří prstních článků a jedné nosní kosti jsou zachovány kosti vcelku (*tab. 2*). Nebyly zaznamenány náznaky výskytu souvislých částí skeletu. Většina materiálu je spálena (viz *tab. 1*). „Kuchyňské zásahy“ ani okus nebyl zaznamenán. Jeden z prstních článků ovce/kozy vykazuje velké rozměry a patří asi samci. Talus tura patří jedinci poměrně malému, jistě domácí formě. Jediná rybí kost (obratel) patří středně velké lososovité rybě (asi pstruhu či lososu). Jediná ptačí kost patří kachnovitému ptáku, téměř jistě kachně divoké (břežňáče). Mezi determinovanými savci jediná kost patří divokému druhu (srnec).

Tab. 2. Květnice. Stupeň zachování zvířecích kostí

DLE POČTU	nespáleno	spáleno	celkem
celá kost	3	2	5
více než půl (ca 3/4)	2	2	4
méně než půl (ca 1/4)		1	1
fragment	1	2	3
malý fragment	1	26	27
velmi malý fragment	2		2

Z tafonomického ani zoologicko-anatomického pohledu nevyplyvá významná zvláštnost, která by mohla korespondovat s výjimečností ostatního obsahu objektu. Snad jen (spálený) rybí obratel a fragment kosti kachny jsou v poměrech české archeozoologie poměrně řídkým nálezem. Nestandardně vysoké (nikoli však unikátní) je také procento spáleného materiálu.

LITERATURA

- Bouzek, J. 1958: Etážovité nádoby v Čechách, *Archeologické rozhledy* 10, 345–348, 364–408.
- Bouzek, J. 1963: Problémy knovízské a milavečské kultury, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie* 17, 57–118.
- Bouzek, J. 1969: Východní hranice knovízské kultury, *Acta Musei Reginaehradecensis* B 12, 17–70.
- Bouzek, J. 1987: Die „Lausitzer Wanderung“ und die Südgrenze der Lausitzer Kultur in Böhmen. In: Hrala, J. – Plesl, E. (eds.), *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 1985*. Praha, 181–188.
- Bouzek, J. 2006: Kde leží hranice mezi lužickými skupinami východních a severozápadních Čech a kde hranice s knovízkou kulturou. In: *Vita Archaeologica, Sborník Víta Vokolka. Hradec Králové–Pardubice*, 49–54.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1964: Knovízské zásobní jámy, *Archeologické rozhledy* 16, 28–42.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1980: Mohylové a knovízské kostrové „pohřby“ v jamách ze severozápadních Čech, *Památky archeologické* 70, 360–432.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: *The Lusatian Culture in Northwest Bohemia*. Most.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991a: Lužické sídliště v Chabařovicích u Ústí nad Labem, *Památky archeologické* 82, 94–165.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991b: Analogies d'antiquité classique et d'ethnographie: un essai d'interprétation des trouvailles du village lusacien de Chabařovice (Bohême du Nord), *Graecolatina Pragensia* 13, 176–185.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz settlement of North-West Bohemia, *Fontes Archaeologici Pragenses* 10. Praeae.
- Bouzek, J. – Sklenář, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počáplech, okr. Mělník, *Archeologické rozhledy* 39, 23–39.
- Horst, F. 1977: Bz. Speiseopfer in Gefässen. In: Gediga, B. (ed.), *Geneza kultury lužycckiej na terenie Nadodrza*. Wrocław, 109–148.
- Hrala, J. 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách. *Archeologické studijní materiály* 11. Praha.
- Hrala, J. 1996: Poznámky k počátkům doby popelnicových polí v českém středním Polabí, *Archeologické rozhledy* 49, 685–692.
- Hrala, J. – Šumberová, R. – Vávra, M. 2000: Velim. A Bronze Age fortified site in Bohemia. Praha.
- Jiráň, L. 1993: Několik poznámek k problému knovízského zásahu v Pojizeří, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 101, 29–37.
- Jiráň, L. 1996: Osídlení Kutnohorska a Čáslavska v období kultur popelnicových polí, *Archeologické rozhledy* 49, 674–684.
- Jiráň, L. – Rulf, J. – Valentová, J. 1987: Pohled do pravěkého a slovanského osídlení jihovýchodní části Kolínska, *Památky archeologické* 78, 67–133.
- Kovářík, J. 1979: Hromadný nález knovízské keramiky v Praze 4-Modřanech, *Archeologické rozhledy* 31, 481–490.
- Křepelková, J. 1966: Lužický keramický sklad z Kolína, *Archeologické rozhledy* 18, 197–198.
- Palátová, H. – Salaš, M. 2001: Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravě a v sousedních oblastech. *Pravěk–Supplementum* 9. Brno.
- Peter-Röcher, H. 2005: Velim, Eine bronzezeitliche Befestigungsanlage? In: Horejs, B. – Jung, R. – Kaiser, E. – Teržan, B. (eds.), *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet*. Bonn, 415–429.
- Sklenář, K. 1966: Vlastivědné muzeum v Mělníku, *Katalog pravěké sbírky I–I. Zprávy ČSSA–Suppl.* 2. Praha
- Smejtek, L. 2006: Kultovní prostor z období knovízské kultury v Kněževsi, *Studia Hercynia* 10, 95–105.
- Smrž, Z. 1977: Keramický sklad knovízské kultury z Droužkovic (okr. Chomutov), *Archeologické rozhledy* 29, 137–143.
- Smrž, Z. 1981: Dva knovízské objekty z Čachovic, okr. Chomutov, *Archeologické rozhledy* 33, 372–382.

Špaček, J. 2006: Kanibalové v Květnici. In: www.muzeum-celakovice.com.

Špaček, J. – Snítily, P. 2006: Archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovících v roce 2005, Středočeský vlastivědný sborník 24, 152–157.

Vávra, M. – Štastný, D. 2004: Dvacet let výzkumu Skalky u Velimi, okr. Kolín (jedna spekulace, několik výkladů). In: Popelníková pole a doba halštatská, Příspěvky z VIII. konference. Archeologické výzkumy v jižních Čechách–Supplementum 1. České Budějovice, 541–554.

Vokolek, V. 2003: Gräberfelder der Lausitzer Kultur in Ostböhmen – II. Fontes Archaeologici Pragenses 27. Pragae.

THE DISCOVERY OF A CULTIC STRUCTURE FROM KVĚTNICE, PRAHA-VÝCHOD DISTRICT

In 2005 a feature (No. 312), because of its content significantly differing from common settlement situations, was investigated on a mild slope in the northeast part of the cadastral area of the village, at an elevation almost 270 m above sea level. It was an almost circular pit with a diameter of c. 150 cm and a depth of c. 65 cm. Its sides broadened locally, in the direction to the bottom. The substantial part of its content was filled with predominantly large shards and parts of probably intentionally broken ceramic vessels of different types. Just in the centre of the feature, under the upper layer of shards was found a biconical vessel in almost undamaged condition, filled virtually up to the rim with broken shards from vessels and several fragments of animal bones. Another undamaged small vessel, a small cup, was found among larger pieces of daub by the wall in the eastern part of the pit. Also, the sides of the feature were up to the bottom all the way round lined with large shards from vessels, among which, in the northern part, stood edgewise a crusher. Among the pottery were present, in addition to daub fragments and numerous pieces of charcoal, also fragments of human and animal bones. In several places, also traces of fire were identifiable within the feature. After the removal of the lining of the walls, a torso of a skeleton of an infant was found at the bottom in anatomical position (upper right limb including the shoulder blade, part of the pelvis area and several ribs), that must have been inserted into the feature at the time when the ligament was still intact. From different parts of the feature, parts of skeletal remains of at least six different individuals were recovered according to the anthropological analysis - from children to adults. Numerous fragments of bones including skull bones bear traces of burning.

The osteological material, representing a mere sample of the meat diet of that time, consisted of bone fragments of domesticated ox, sheep/goat, pig, dog, roe-deer, and probably also deer, duck and salmon-like fish. From the viewpoint of an osteologist, the evaluated sample is not extraordinary in any way.

In addition to the two mentioned whole vessels, it was possible to reconstruct about 40 more from the recovered shard material. These are cups, egg-shaped pots, biconical vessels, amphorae with a long neck, bowls and different amphora-like storage jars. In our general evaluation, we date the found inventory to the Late Bronze Age, phase Knovíz III and we rank the feature itself among cultic ones with traces of a ritual that can most likely be considered as a display of cannibalism.

JAROSLAV ŠPAČEK

MĚSTSKÉ MUZEUM V ČELÁKOVÍCÍCH, NA HRÁDKU 464, 250 88 ČELÁKOVICE

JAN BOUZEK

ÚSTAV PRO KLASICKOU ARCHEOLOGII, FILOZOFICKÁ FAKULTA UK, CELETNÁ 20, 116 36 PRAHA 1

DRAHOMÍR KOUTECKÝ

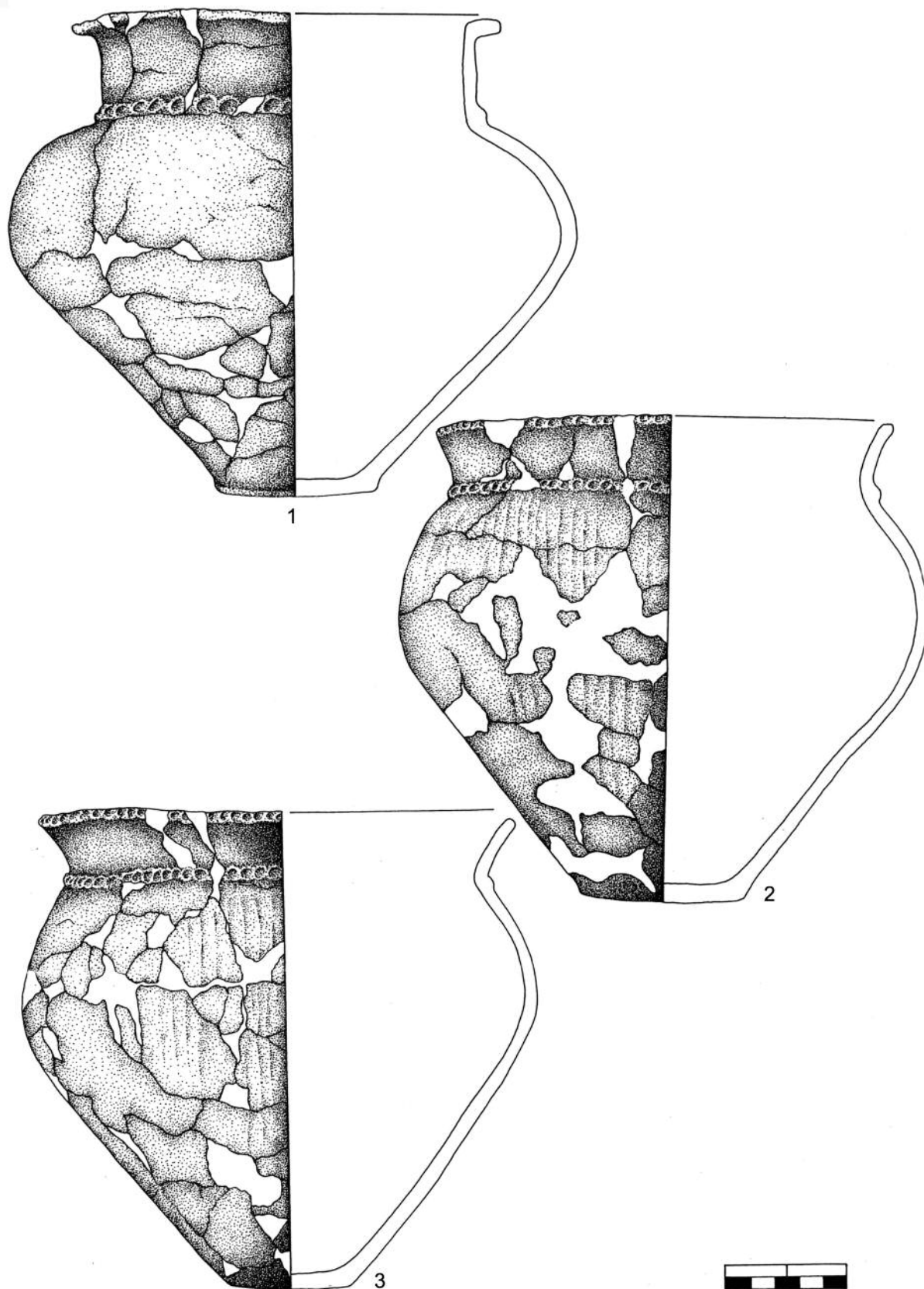
ÚSTAV ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKOVÉ PÉČE SEVEROZÁPADNÍCH ČECH, V. V. I., ŽÍŽKOVA 835, 434 01 MOST

RENÉ KYSELÝ

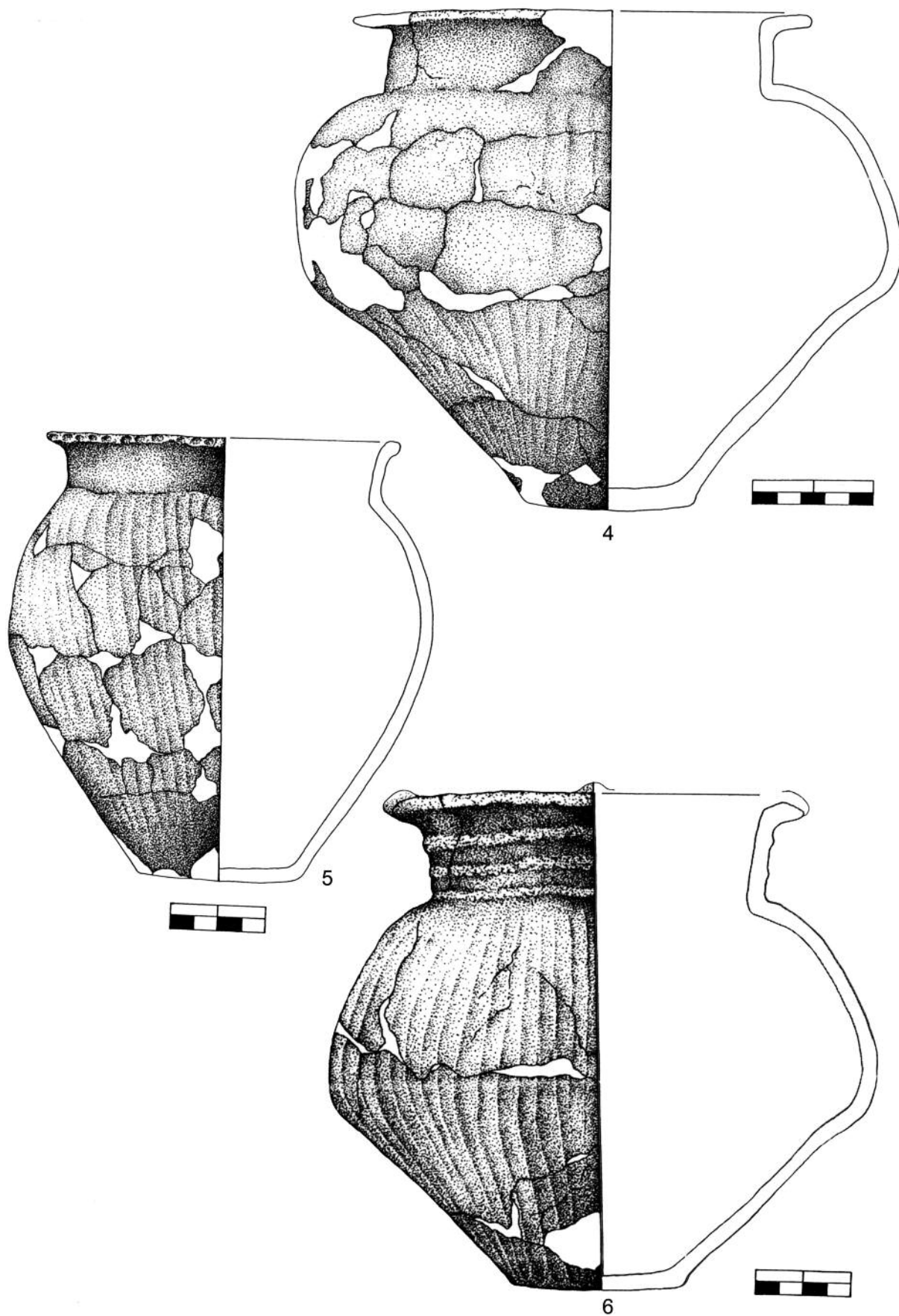
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, V. V. I., LETENSKÁ 4, 118 01 PRAHA 1

MILAN STLOUKAL

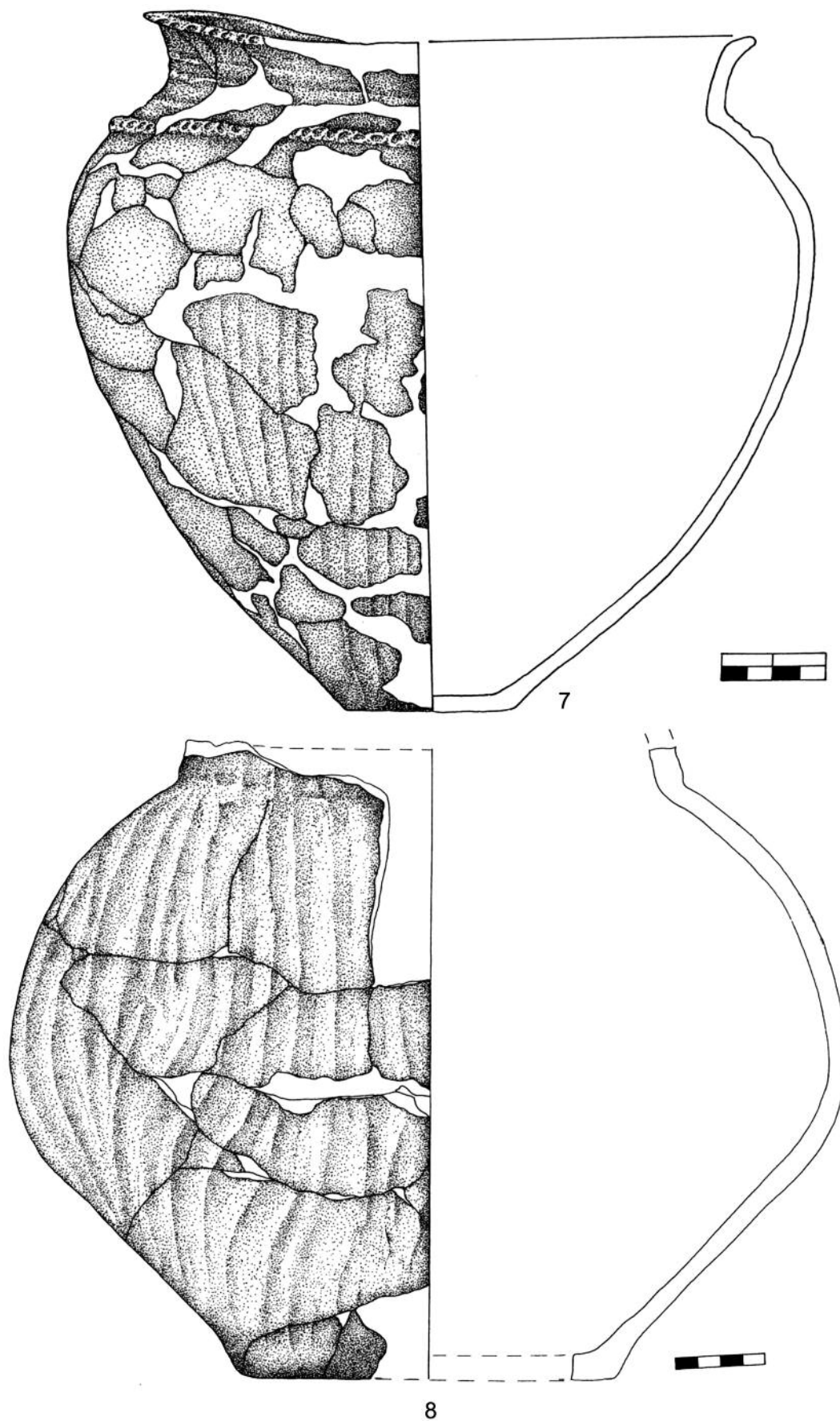
NÁRODNÍ MUZEUM, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 68, 115 79 PRAHA 1

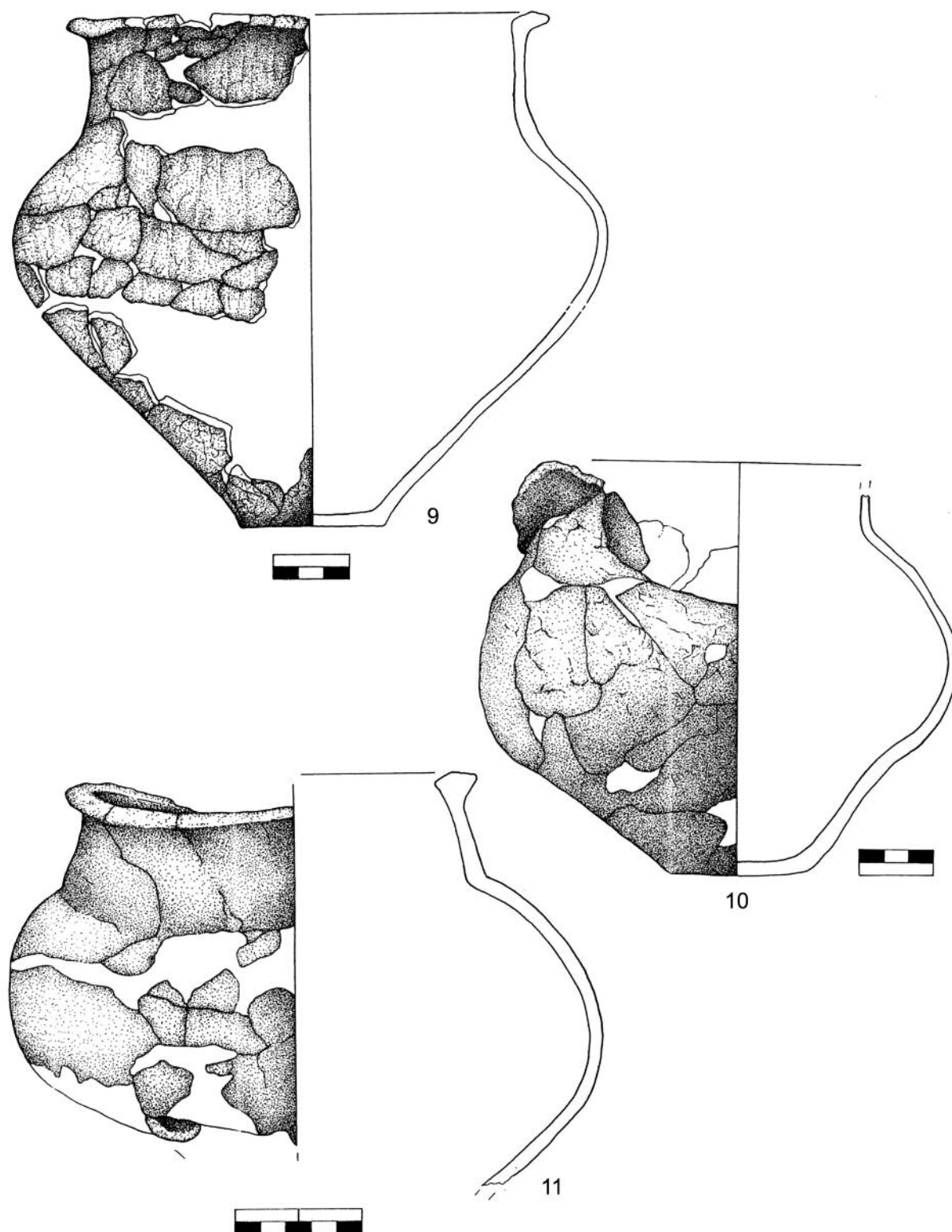
Obr. 16. Květnice. Amforovitě zásobnice č. 1–3. Kresba L. Formánková

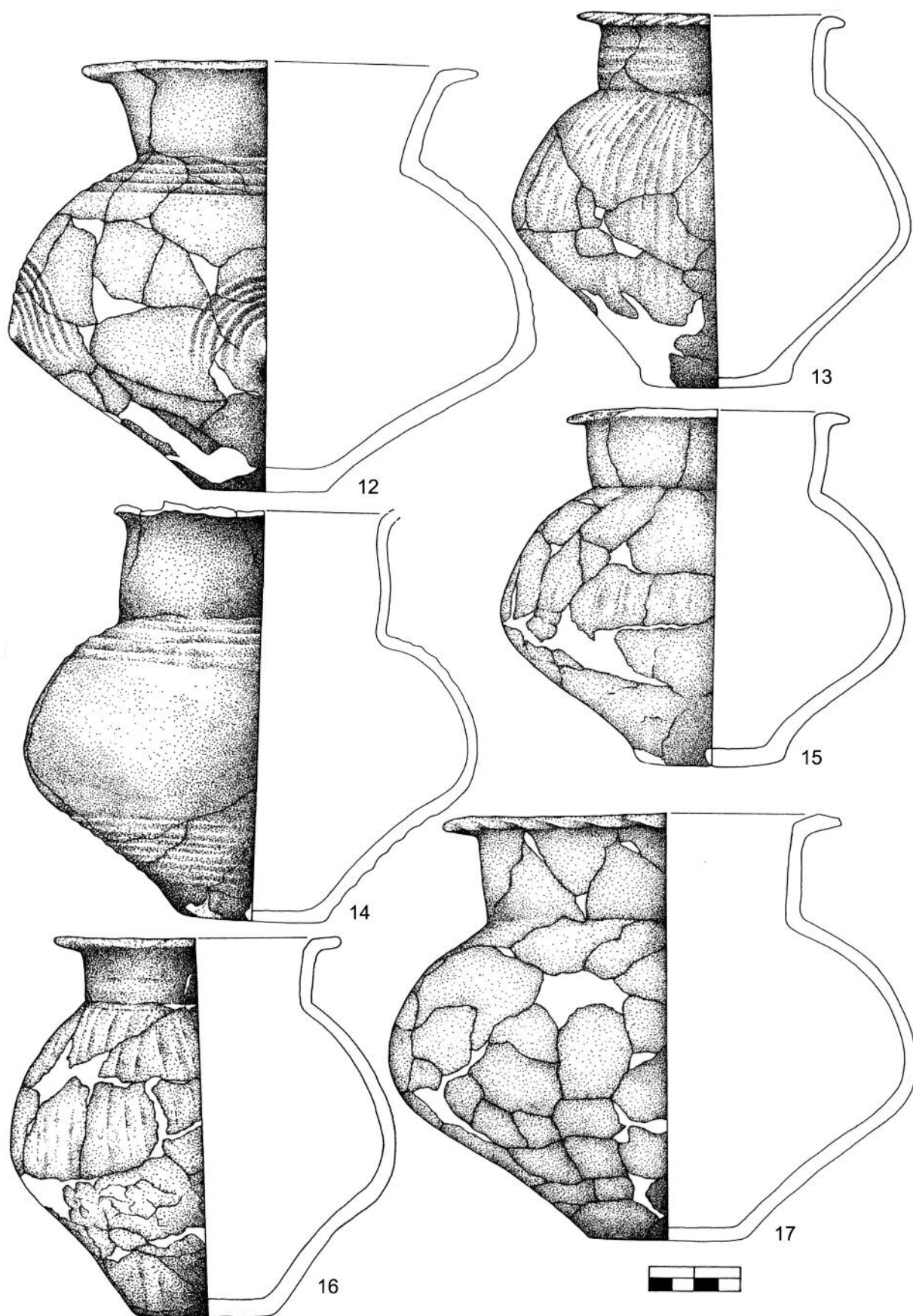
Obr. 17. Květnice. Amforovité zásobnice č. 4–6. Kresba L. Formánková

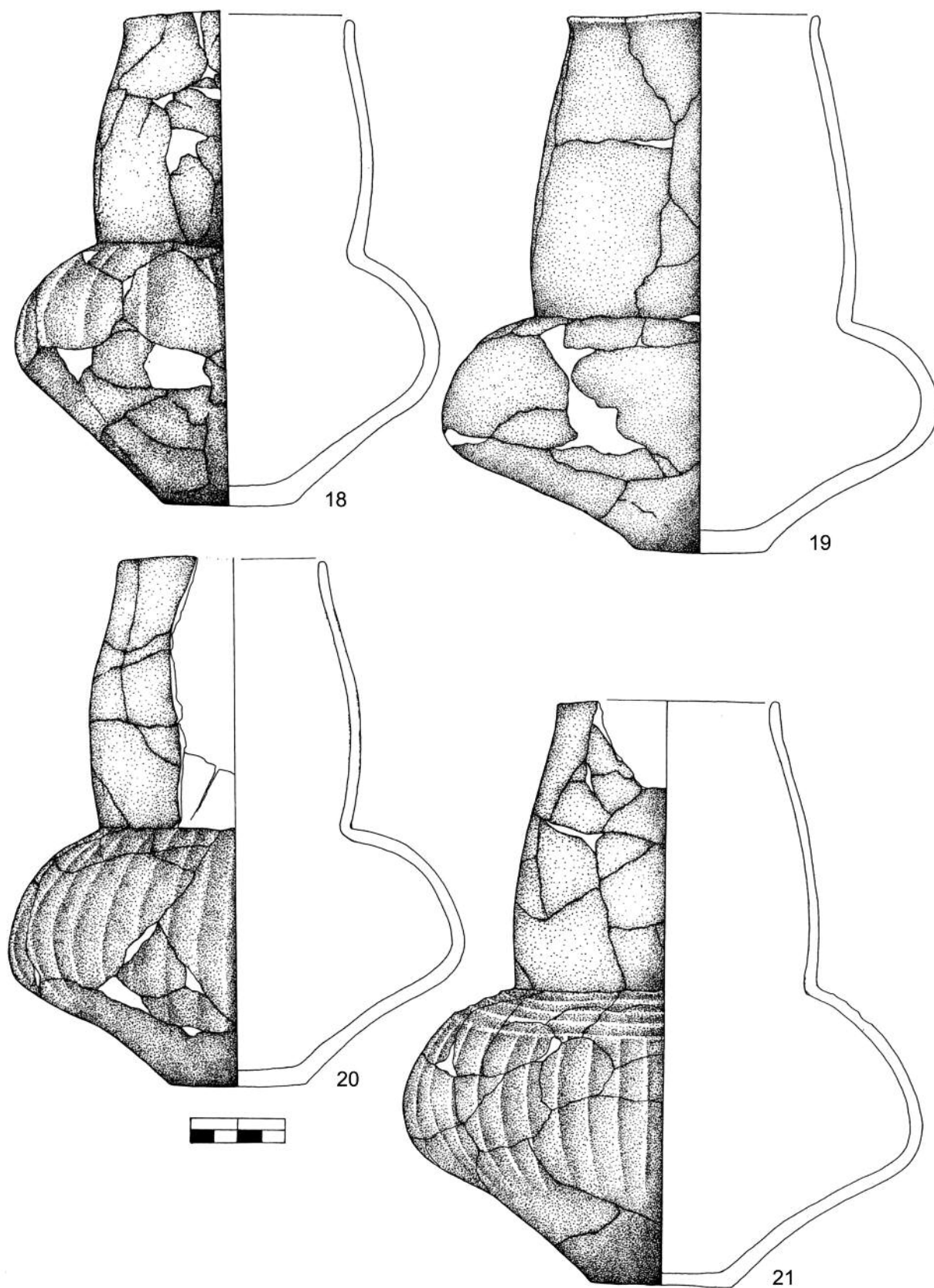
Obr. 18. Květnice. Amforovité zásobnice č. 7–8. Kresba L. Formánková

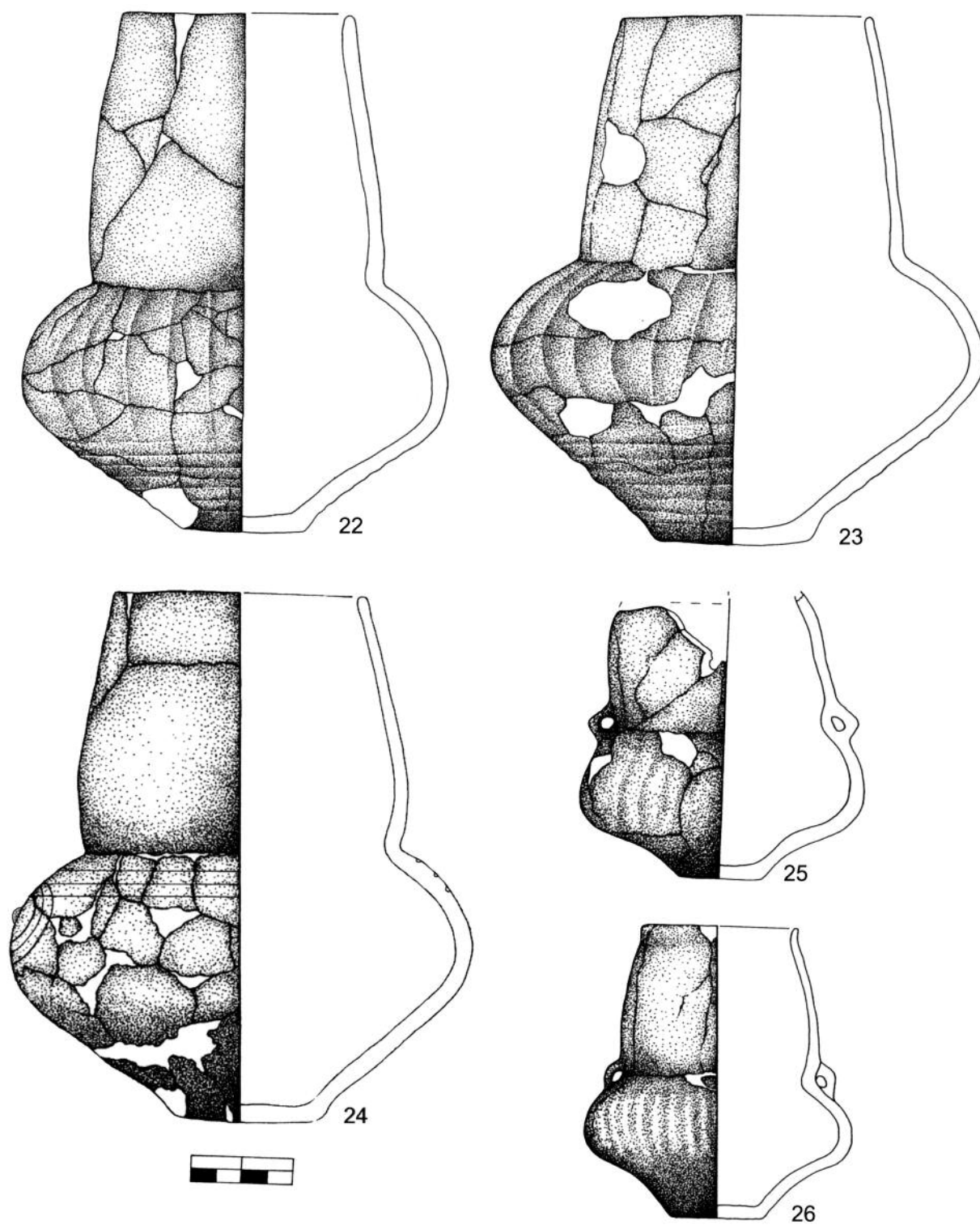
Obr. 19. Květnice. Široké amfory č. 9–11. Kresba L. Formánková

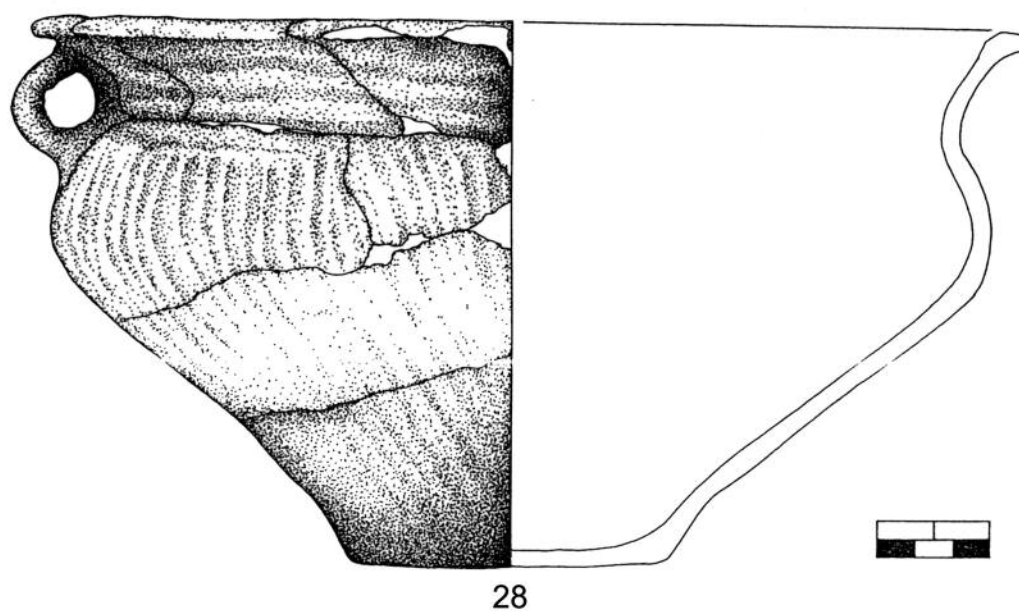
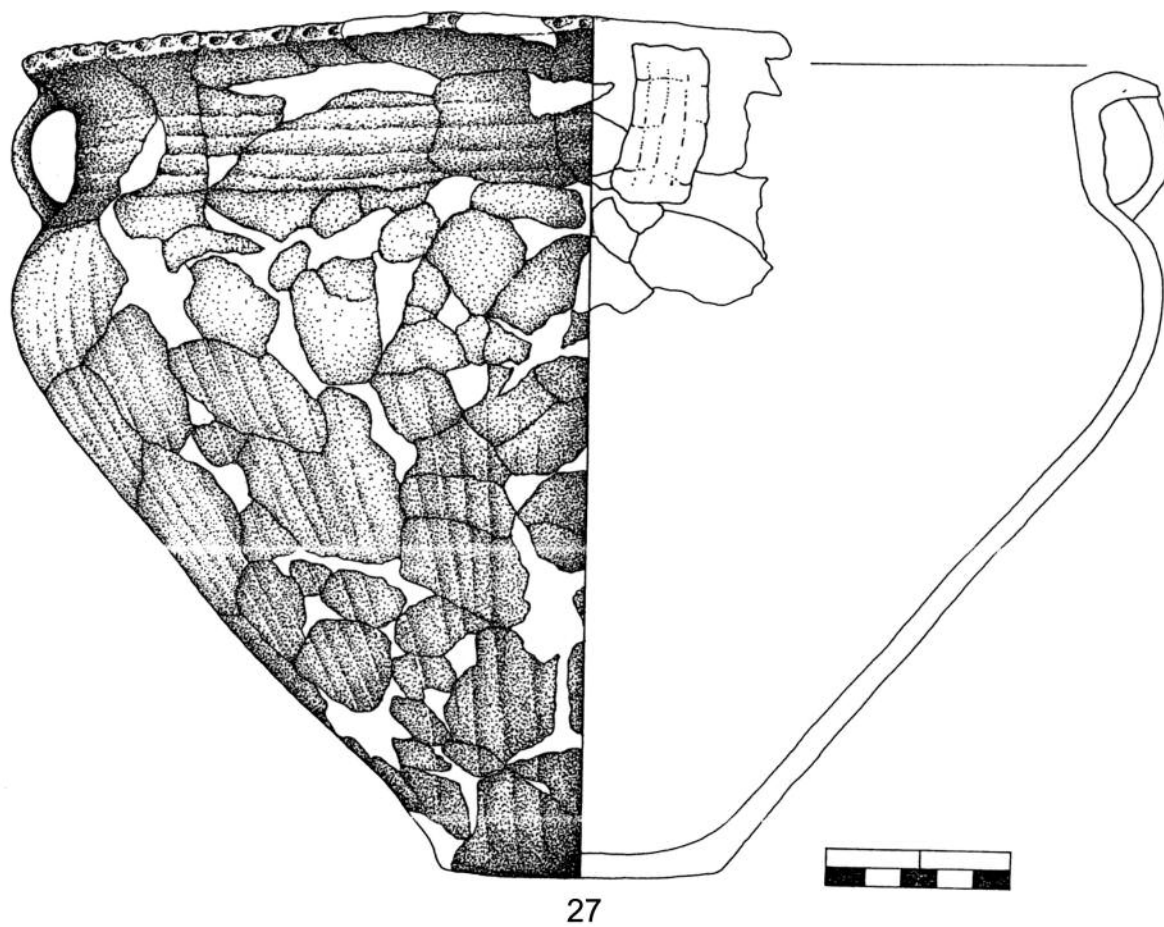
Obr. 20. Květnice. Široké amfory č. 12–17. Kresba L. Formánková

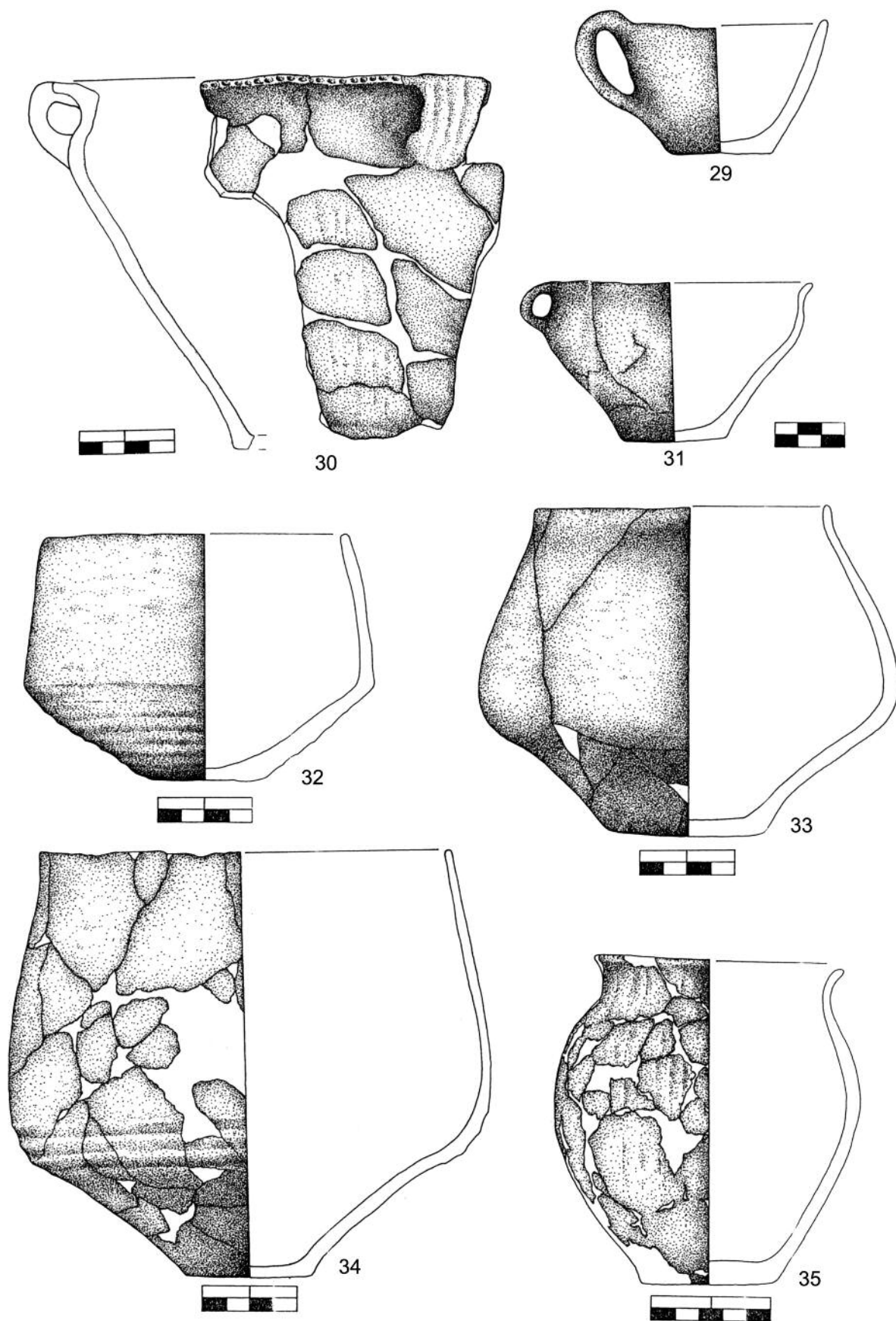
Obr. 21. Květnice. Amfory s vysokým hrdlem č. 18–21. Kresba L. Formánková

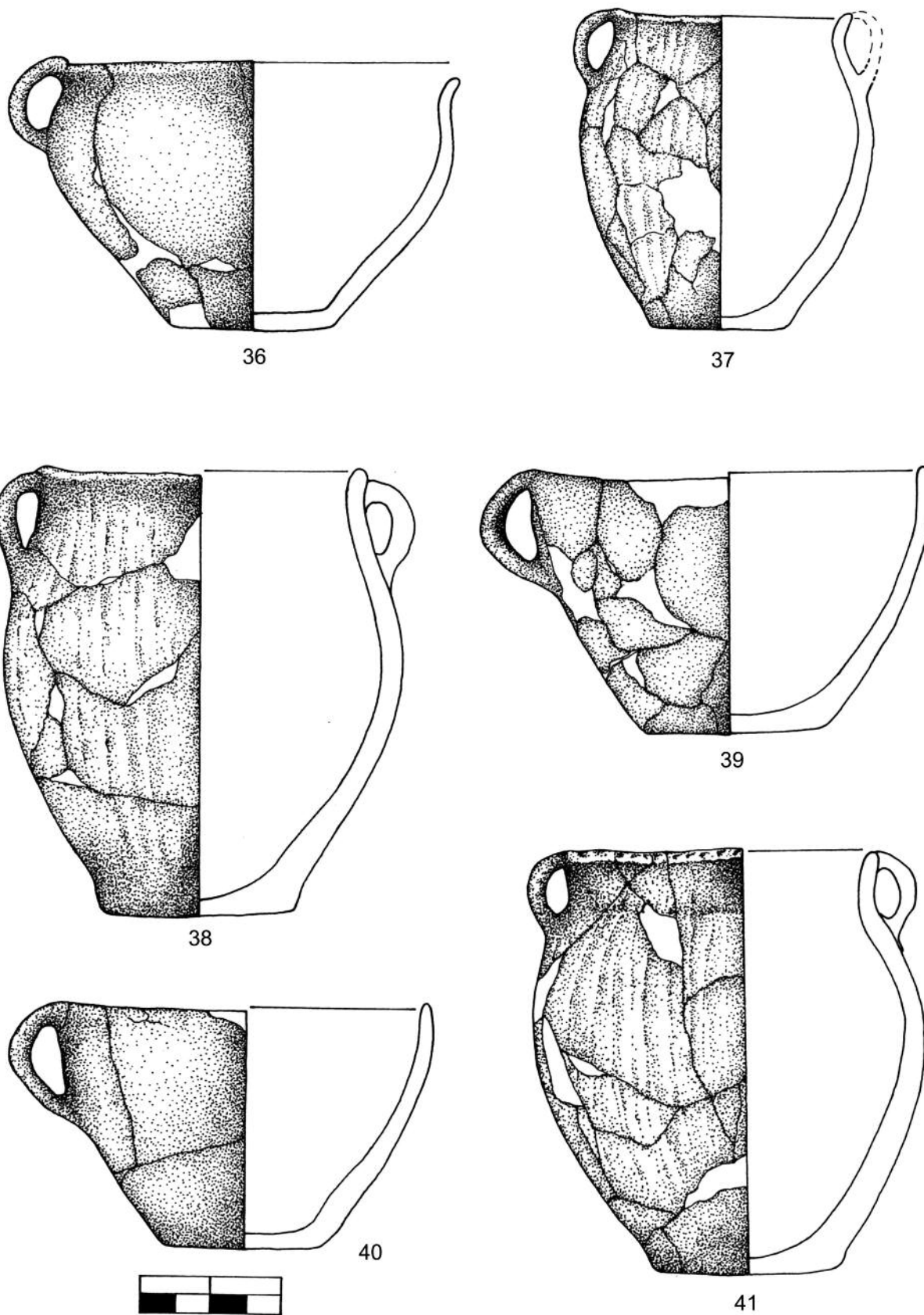
Obr. 22. Květnice. Amfory s vysokým hrdlem č. 22–26. Kresba L. Formánková

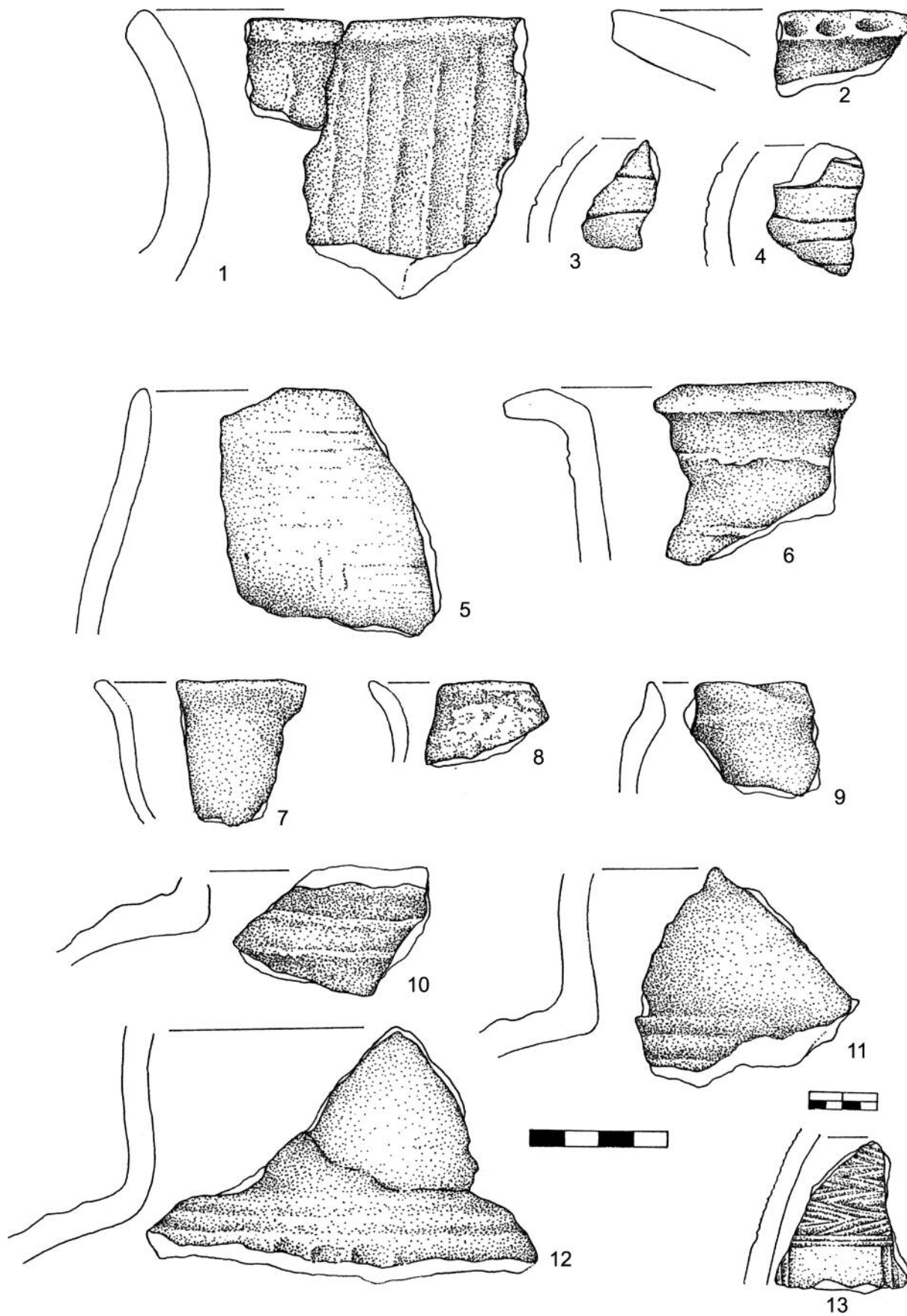
Obr. 23. Květnice. Amforovité mísy č. 27–28. Kresba L. Formánková

Obr. 24. Květnice. Koflíky č. 29, 31, amforovitá mísa č. 30, okříny č. 32–34, vejčitý hrnek č. 35.
Kresba L. Formánková

Obr. 25. Květnice. Koflíky č. 36, 39, 40, vejčité hrnky č. 37, 38, 41. Kresba L. Formánková

Obr. 26. Květnice. Keramické zlomky č. 1–13. Kresba L. Formánková